

Данијел М. Дојчиновић*
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 6. 10. 2017.
Прихваћен: 23. 10. 2017.

ФИЛОКСЕНИЈА У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЈЕКОВНОЈ ХАГИОГРАФИЈИ И ЊЕНИ ИЗВОРИ

У старим српским житијима међу особинама светитеља помиње се филоксенија. Дјела милосрђа према странцима јасно се одвајају од милосрђа према другим потребитима (сиромашнима, болеснима итд.). Бригу о странцима помињу још Савини манастирски типичи. Приближавање и сливање двају образаца филоксеније – грчког (паганског) и библијског – извршено је у византијској књижевности, чијим су се текстовима надањивали српски хагиографи. Настављајући ову традицију, и српски светитељ постаје *ξενοδοχος*, *странњопрњемъць*, онај који угошћава странце. У раду се даје нацрт путање овог хагиографског топоса.

Кључне ријечи: филоксенија, житије, топос, странац, гостољубље.

1. Странњопрњемъць српских хагиографија

Архиепископ Данило II, пишући у 14. вијеку о животу свог претходника архиепископа Арсенија, забиљежио је и догађај о необичној предсмртној посјети коју је овај имао у лику тројице младића:

И када је био неки дан, дођоше три младића као странци, и ушавши у двориште поклонили се светој цркви и ту седоше пред божаственом црквом. А овај преосвећени прозре умним очима њихов долазак и дозвавши једнога од ученика својих, рече му: 'Чедо, ту напољу седе нека три странца, имајући ликове чудна изгледа. Отиди, дакле, и позови ми их.' И када су они ушли у ћелију, где је на своме одру лежао преосвећени, и поклонили се му се, рекавши: 'Мир ти, угодниче Божи!' А

* danijel.dojcinovic@flf.unibl.org

овај им рече: 'Мир и вама, слуге Христове, јер сте добро дошли да посетите моју немоћ.' И тако седоше са преосвећеним и рекоше к њему многе духовне беседе, и опет хтедоше да иду. А преосвећени заповеди да им даду обилну милостињу и све остало што им је на потребу. И тако мир и благослов учинише са преосвећеним и изиђоше ван. И опет заповеди преосвећени да их врате ради неке речи. И изишавши не нађоше их више, постадоше невидљиви. И разуме преосвећени да су то анђели Божји, и не мале хвале одаде Господу своме (Данило Други 2008: 212–213).

Опис свакако подсећа на библијску слику гостољубља Авраамовог из *Прве књиге Мојсејеве* (18, 3–8), али се у препознавању ове аналогije његово присуство у житију не објашњава у потпуности. Разлог је чињеница што одјељак из Арсенијевог житија илуструје много ширу идеолошку концепцију, што се може доказати сличним примјерима свједочења ове идеологије у другим старим српским житијима.

Остављајући по страни питање да ли се описани догађај заиста десио или је Данило II посегнуо за једним из репертоара топоса, што је вјероватније, примјећује се инсистирање на ријечи 'странац' (српсл. *страньнин*, грч. *ξένος*). Арсеније је прихватио потпуно непознате људе. Позвао их је у келију, иако је био на самрти, мучен великом болешћу и слабошћу. Да је прије у питању идеолошки конструкт неголи опис стварног догађаја, говоре друга дјела старе српске књижевности у много скромнијем, али препознатљивом облику.

Наводећи Симеонове врлине које служе за примјер другима, Свети Сава оца назива „другим Авраамом, странопримцем” – *вторы авраам бысть страннопримецъ* (Свети Сава 1998: 150–151). Стефан Првовјенчани и Доментијан не карактеришу Симеона и Саву на овај начин. Теодосије, преносећи Савину жичку поуку епископима у којој се овај позива на апостола Павла (1 Тим 3, 2), наглашава како узоран епископ треба да буде странољубац – *страньнолюбъць*¹ (Теодосије 1988: 204).

Архиепископ Данило II досљедно придјева овај епитет свима о којима саставља житије, изузимајући архиепископа Јевстатија I. Краљ Урош је чинио небројене „милостиње ништима и странама и слабима” (Данило Други 2008: 54) – *милостынкє его клнко къ ништннцѣ и страньннцѣ и маломоштънъннцѣ*, а краља Драгутина, како Сава чини са Симеоном, назива „Аврамом праведним и гостољубивим, који волећи госте и анђеле прими у старости својој” (Данило Други 2008: 73) – *авраама праведнааго и страньнолюбнвааго нже оубо гости любє и аньгєлы прнобрѣте на старостъ сєбѣ*. У *Житију краљице Јелене* ових елемената је највише. Јелена је живјела „љубећи ниште, и дајући милостињу странама, одевајући наге, и уво-

¹ Уколико није другачије наведено, сви српскословенски облици дају се према електронском издању Костић 2009–2012.

дећи у дом бескућнике” (Данило Други 2008: 102) – ништеке любешти и странњыке млоуштити и нагыке одѣваюшти и беспокровьныыке въ домъ въведешти; док јој монаси са којима се дописивала тражећи духовне поуке савјетују: „Не одлучуј се љубави према странцима” (Данило Други 2008: 105) – кь снмь же страньолюбни не отьлоути се. Једнако је Јелена савјетовала синове. Позивајући се на претке, подсетила је синове како су ови нашли милост пред Богом „делећи дарове божаственим црквама, милостињу ништима и странима” (Данило Други 2008: 110) – кько дарованни кь цркъвн божьствьныыке млоствива сеѣѣ кь ништинмь и странњыымь. То је изнова и сама свједочила док је по навици и чинила добра дјела, „насићујући гладне утробе, и одевајући наге, а болнима и странима који нису имали где главе потклонити, беше ова блажена тврди покров и необорива кула” (Данило Други 2008: 111) – алычныыке же оутробы насыштаюшти и нагыке одѣваюшти и кько бѣ болештннхъ и странњыхъ и не млоуштннхъ гдѣ главы подьклонити таковыымь бѣ снѣ блаженаѣ покровъ тврдыи и заврало неокоридоуе. По завршетку градње манастира Градац, обратила се црквеним управитељима, поучавајући их и опомињући их: „Нека не буде да се ви насито јелом храните или опијате, а ништи и страни и маломоћни да гладују, да место смрти од љуте глади скончавају” (Данило Други 2008: 118) – не боудн же вамь несытъствьню идню питѣти се ни оупивати се а ништин и странњини и маломоштынни да алычуѣтъ въ мѣсто смьрти лютыымь гладомь сконьчаваюште се. Због тога су се у њеном двору у Брњацима, када је била на самрти, окупили не само племићи и свештенство већ и „ништи и страни, хроми и слепи, којима беше хранитељка” (Данило Други 2008: 123) – и ништин и странњини хромни же и слѣпни нмьже бѣ питатељница, што не пропушта да помене и похвали њен син Милутин, плачући над мајчиним гробом: „Блажена си, јер си због милостиња ништима и странима учинила Бога себи милостивим” (Данило Други 2008: 126) – блажена кси љко несповѣдмьнхъ ти ради млостынь кько кь ништинмь и странњыымь кога сеѣѣ млоствива љвила кси. Угледајући се на мајку и слушајући њене савјете, краљ тада „раздаде многе милостиње ништима, странима који се ту нађоше на престављењу блажене” (Данило Други 2008: 127) – зѣло прѣмногы млостыные въ ть днь разда кько приключише се ништи и странњини и маломоштынни въ прѣставленне сеѣ блаженые. Не само овдје, већ и у житију њему посвећеном, краљ Милутин окарактерисан је на сличан начин. За њега архиепископ Данило II каже како је врлински и праведно живио, дијелећи богатство које је од Бога добио „прво на дар Богу, друго на подизање светих цркава, ка ништима и странима и маломоћнима” (Данило Други 2008: 160) – прьвоѣ же въ дарь богоу второѣ кько на въздвиженне светыхъ цркъвни кь ништинмь же и странњыинмь и маломоштыннмь. Светописамским наводом „ништельубље

и странољубље су две гране плодне маслине” (Данило Други 2008: 231) – ништелюбнѣ и странънолюбнѣ двѣ вѣтви кста части маслинныѣ – илустрован је подвиг архиепископа Јоаникија I, који је истоме поучавао своју духовну дјецу, понављајући ријечи апостола Павла (Јев 13, 1–2): „Негујте братољубље, и не заборављајте странољубља” (Данило Други 2008: 234) – братолюбнѣ же да прѣбывають въ васъ и странънолюбнѣи не забываютѣ.

Један од настављача архиепископа Данила II записао је како је архиепископ Јевстатије II послушао ријечи апостола Павла из *Прве посланице Тимотеју* (3, 2) те је, између осталог, био и гостољубив (Данилови настављачи 1989: 125). Григорије Цамблак, Константин Философ и патријарх Пајсеј Јањевац не приписују ову особину личностима о којима пишу.

Не треба заборавити да Савини манастирски типичи, *Хиландарски* и *Студенички*, садрже засебан одјељак *О давању на вратима* (Свети Сава 1998: 118–119; Студенички типик 1994: 118–119; поглавље 38). Он се управо односи на понашање монашког братства према „страним и немоћним” (Свети Сава 1998: 118–119) – страннѣи и немощнѣи. За странце су саграђени гостопримница и гробље, на коме се по потреби имају покопати уз свако поштовање погребног поретка. И *Законоправилом* је санкционисано коришћење црквене имовине за угошћавања, како се придошли ничега потребног не би лишили (Петровић 2004: 135).

Из наведених примјера види се да се однос према странцима јасно и експлицитно раздваја од свакодневне милостиње и помоћи потребитима. У питању су различите категорије, које даље упућују и на различите врлине: ништелјубље (љубав према убогим, сиромашнима) и странољубље (љубав према странцима). Филоксенија (грч. φιλoxενία, од φίλo „волим” и ξένoς „странац”) представља одијељену и препознатљиву културну институцију са осмишљеном идеолошко-друштвеном функцијом. Поред тога што је милостив, светитељ постаје и φίλoξένoς, странољубив, гостољубив, јер је ξένoδóχoς, странънопрѣимѣць, онај који са љубављу прихвата и воли потпуно непознате дошљаке. Концепт је имао свој развој, а његови помени у старим српским текстовима баштине идеолошки ток који је хришћанска сублимација двају сличних струјања: паганског грчког и јудејског библијског.

2. Грчка филоксенија

Ξενία је облик гостољубља развијен међу Старим Грцима, а који се може препознати већ у хомерско доба. Како се извјештава у *Илијади* (6, 224–225), иако су на супротстављеним странама, Глаук, тројански јунак, усред мегдана довикује Ахејцу Диомеду: „Тако сам ја у Аргу твој драги

пријатељ главни, / а ти у Ликији мој кад онамо у земљу стигнем” (Хомер 2002а: 163). Може се навести још примјера из оба Хомерова епа. Али је и овај довољан да би се означила старогрчка идеја прихватања госта, странца без икакве зле намјере, па био он и непријатељ са бојног поља.

Овај концепт временом се модификовао и подобрано ритуализовао, пратећи друштвене промјене, попут развоја полиса. С друге стране, гостољубље, које је у старини било елемент приватног, проширило се и на домен јавног, званичног. Проксенија (грч. *προξενία*), која је била јавни чин (доцније прерастао у дипломатију), што се може закључити из бројних сачуваних докумената, подразумијевала је угошћавање странаца – посланика, не домаћих представника нечијег интереса (Херман 2002: 130–142), све се више формализујући у свом атинском моделу. Као такав фактор аристократских односа, проксенија је имала политичке консеквенце. На примјер, осигуравала је уточиште у полису прогнаним великашима другог полиса (Јордовић 2011: 95). Политизујући се и формализујући, филоксенија је у различитим формама постала образац ваљано уређених друштвених односа. Стога је оправдана претпоставка да се позивање на филоксенију код античких писаца каткад може у великој мјери третирати као с временом развијени књижевни топос, утемељен на традицији која је његовала овај идеал (Перен-Саминадајар 2005: 68). Тукидид га је, сјетимо се тог примјера, искористио приликом преношења Периклеовог говора, а како би издвојио Атину у односу на друге градове: „Град држимо отвореним за свакога и никада тјерањем странаца никога не одбијамо или од поуке или од гледања онога, што би тко од непријатеља, будући да није сакрито, могао видјети и тиме се окористити [...]” (Тукидид 1957: 105).

Независно од политичког, засигурно дјелимично извјештаченог и нужног концепта филоксеније, који је морао имати велики значај у вријеме ратова међу племенима и шире, одувијек је постојала народна верзија овог обичаја, која се граничила са сујевјерјем. Она се заснивала на страху од идентитета непознатог, будући да је међу бројним митским причама памћена и она о побожној Баукиди и њеном мужу Филемону (Срејовић, Цермановић 1992: 77). Сачувана је у Овидијевим *Метаморфозама* (8, 616–715). Зевс и Хермес пролазили су Фригијом. Тражећи преноћиште, покуцали су на врата хиљаде кућа, али су били одбијени. Супружници Баукида и Филемон примили су их у своју колибу покривену трском и сламом. Уготовили су им јело и срдечно их послужили. Тада су се богови открили: „Ми смо богови – кажу – а сусједи безбожни ваши / Бит ће кажњени, како заслужују, ал’ вас биједи / Никаква постићи не ће [...]” (Овидије 2008: 227). Извели су побожне старце на бријег, одакле су

посматрали како вода потапа све осим њихове куће, која се измијенила и постала блистави храм у успомену на овај догађај. Када су их богови упитали шта би жељели као награду, старци су тражили да буду доживотни свештеници у том храму те да, кад за то дође вријеме, заједно умру. Богови су им дали тражено. Када је дошло вријеме да умру, преображени су у два дрвета.

Могућност теоксеније (грч. θεοξένια), угошћавања самих богова у ликовима странаца, осигурала је да гостопримство задобије религиозни карактер. Страх од казне за огрешење о овај свети обичај био је оснажен чињеницом да га је штитио сам Зевс, чије је једно од имена било Ξένιος Ζεύς – Зевс као заштитник гостопримства. Таквог га познаје још Хомер. Гњевни Менелај у *Илијади* (13, 622–627) узвикује: „Никакве није срамоте ни увреде доста вам било / којом погрдисте мене, ви срамотне псине – ни гњева / тешког не бојећ’ се Дива муњобије, гости бранича, / који ће једном вашу разорити стрмену тврђу; / моју вереницу љубу одвели сте дрско и с њоме / велико однели благо, а она вас угости јоште” (Хомер 2002а: 316). Одисеј о себи приповиједа (14, 281–284): „Тада навале многи и копљима стану ме гађат’ / желећ да ме прободу, јер врло љутити беху, / ал’ им не даде краљ, у страху од Дивова гнева, / Див заштићује странце и строго казни злочинство” (Хомер 2002б: 272). Може се рећи да је Троја и пропала, јер је прекршен свети обичај гостопримства. Његово кршење у грчком друштву било је равно најприземнијем варварству, што се лако закључује из текстова великих трагичара (Цип 2013: 103–105).

У било којем од поменутих облика, формализованом градском обичају, народном вјеровању и страху од божанске освете, или религијском феномену, филоксенија је била вриједност и идеја грчко-римског доба коју су са ширењем културног утицаја у доба хеленизма (а доцније и под римском управом) нису одбијали ни други народи, стапајући је са сопственим, већ развијеним и одомаћеним схватањима. Цијели медитерански круг његовао је сличан обичај, што се непосредно може запазити у библијским текстовима.

3. Библијска филоксенија

Старозавјетни и новозавјетни извјештаји обилују описима путовања и странствовања. Патријарх Авраам, праотац Изабраног Народа, из кога се родио Месија, Христос, био је странац у Харану, гдје га је са породицом отац довео из Ура Халдејског. Потом га је Бог позвао да крене у Ханан, што је овај и послушао. За Авраама је везана најпознатија библијска

прича о филоксенији/теоксенији, забиљежена у *Првој књизи Мојсејевој* (гл. 18). Она је уједно везана и са извјештајем о скрнављењу овог обичаја у Содому (1 Мој 19). Авраам, видевши тројицу путника, изашао је пред њих, молећи их да сврате и нудећи им гостопримство. Угостио их је како је најбоље могао, не знајући да га је посетио сам Бог у облику тројице анђела. Они су му тада саопштили план о уништењу Содоме и Гоморе, а предсказали су му и рођење сина.

Опис гостољубља Авраамовог потпуно се уклапа у протокол гостопримства онога доба, а који се тиче следећих ставки: 1. Како за појединца, тако и за насеље постоји област унутар које су дужни странцима понудити гостопримство; 2. Дошљак се од потенцијалне пријетње тиме претвара у савезника; 3. Гостопримство може понудити искључиво мушкарац; 4. Временски је одређено, али се термин може продужити уз обострани пристанак; 5. Странац може понуду одбити, што се може тумачити и као увреда домаћину; 6. Када гост прихвати позив, прихвата и правила понашања: ништа не захтијева, домаћин му износи оно најбоље што има, за шта му гост узвраћа благословом, предвиђањем или неком важном информацијом, домаћин госта не испитује о његовом животу; 7. Домаћин штити госта док год је овај у области његове бриге (Метјус 1991: 13–21). И у опису Авраамовог гостољубља и у опису његовог скрнављења од стране Содомљана која јој слиједи препознају се овдје побројани елементи.

Мојсејево законодавство додатно је утврдило овај обичај. Како су се Авраамов унук Јаков и његови синови преселили из Ханана у Египат, тамо су сматрани дошљацима, странцима. Била им је одређена територија коју ће насељавати (Гесем), да би се одијелили од домаћег, египатског становништва (1 Мој 46). С временом су потпали у ропство Египћанима, који су их израбљивали и користили као радну снагу. Бог је одлучио да интервенише и послао је Мојсеја да изведе свој народ из Египта и преведе га у Обећану земљу. Успомена на лоше поступање домаћина у Египту учинила је да Јевреји постану изузетно осјетљиви према дошљацима, на шта их Мојсејево законодавство обавезује, уз стално подсећање: „И љуби дошљака дајући му хљеб и одијело. Љубите дакле дошљака, јер сте били дошљаци у земљи Мисирској” (5 Мој 10, 18–19).

Овакву јудејску традицију баштинило је новозавјетно вријеме, које је грчко по духу и изразу. *Нови завјет* је писан грчким језиком, а Медитераном је у језичком погледу доминирао грчки коријен $\xi\epsilon\nu-$, који је све гркофоне упућивао на утврђену друштвену конвенцију (Артербери 2005: 187). Његова проповијед, како је дају новозавјетни писци, садржи много елемената филоксеније, сливене из јудејског и грчког обрасца. Његова порука јесте филоксена у својој сржи. По свршетку времена Христос ће

учинити очигледном тајну свога гостољубља, а то је љубав, будући да је сам Христос у госту. Кад ко одбије госта, Христа одбија. Ко окрене главу од дошљака, од Бога је окреће (Леон-Дифур 1993: 271–272). Апостол Павле тако с правом поставља гостољубље као врлину коју надзорник хришћанског сабрања (епископ) мора посједовати, на шта су се позивали и српски средњовјековни писци: „Али епископ треба да је без мане, једне жене муж, трезвен, мудар, поштен, гостољубив, кадар да поучава” (1 Тим 3, 2). Φιλόξενος тиме престаје бити само препорука моралног карактера већ се сматра незаобилазном особином хришћанина која му је онтолошки иманентна. Тако су је разумијевали каснији хришћански писци, који даље нису имали претјерану потребу да је образлажу и тумаче. Постала је саставни дио узорног лика истинског хришћанина.

3. Светитељ као ξενодоχός

Ранохришћански списи показују да би без обичаја гостопримства ширење хришћанства, мисија и комуникација између већ утврђених хришћанских група били готово немогући (Драгутиновић 2010: 35). Обичај је имао изузетно битну практичну страну те су се ранохришћански писци трудили да га подстичу, какав је случај са *Првом посланицом Коринћанима* Климента Римског. У њој се као добри примјери хришћанима наводе, између осталих, Авраам, Лот и Рава, који су задобили Божји благослов јер су му вјеровали, али и били гостољубиви (Дела апостолских ученика 2005: 161–162). И даље се тежи испуњавању наведеног протокола гостопримства, уз понеки нови детаљ какав је заједничка молитва домаћина и госта (Артербери 2005: 130). Документи свједоче да је и међу хришћанима долазило до раскорака између свакодневне праксе и идеалног концепта гостопримства који није правио класификацију гостију. Како су Грци, Римљани и Јевреји поред званично прокламованог прихватања свих странаца знали правити селекцију у избору домаћина којима се упућују и гостију које прихватају, тако су по свему судећи чинили и хришћани, прихватајући само сабраћу по вјери (Артербери 2005: 132, 183).

Хришћанској хагиографији филоксенија није могла остати страна, јер је била вриједност свих култура Медитерана. Атанасије Александријски биљежи да је Свети Антоније њено његовање препоручивао монасима како би задобили спасење:

Зашто не бисмо радије пригрлили оне ствари које можемо понијети са собом – разум, разборитост, праведност, умјереност, смјелост, разумијевање, љубав, осјећајност према сиромашнима, вјеру у Христа, ослобођеност од гњева, госто-

примство? Ако имамо ово, припремиће нам се добродошлица у земљи кротких срцем (Атанасије Александријски 2014: 107).

Како су хришћански писци рановизантијског доба, нарочито они из 4. вијека били потпуно школовани у грчком духу, чувајући и поштујући антички образовни модел (Ристовић 2005: 113–134), усвајали су и преносили су вриједности грчко-римског свијета. Уколико се оне нису косиле са хришћанским схватањима, а филоксенија свакако није, опстајала је и утапала се у систем хришћанских врлина. Тако су први хагиографи, попут Атанасија Александријског и Григорија Богослова, филоксенију познавали из двају непротиврјечних, али концепата који су имали независан развој: грчко-римски с једне стране и јудео-библијски с друге стране. Када су се стопили у један, даље су се преко дјела византијске преносили другим књижевностима византијског културног круга.

Да је гостољубље задржало свој неприкосновен положај у самом врху врлина и у каснијим вијековима, одијељеним од директног нападања античком традицијом, примјера је много у византијској хагиографији. Монашка литература даје највише података о институцији византијске гостопримнице – ξενοδοχεῖον (Каждан 1991: 951). Навешћемо један из 11. вијека, врло карактеристичан. У питању је *Житије Атанасија Атонског* (Житије А), оснивача манастира Велика Лавра и општежића на Светој Гори. Колико се увећавао број монаха, Свети Атанасије увећавао је гостопримство, тако да нико из његовог манастира није изашао празних руку. Били су одређени монаси са посебним послушањем гостољубља, а неугошћени нису били ни путници на теретним бродовима који су туда пролазили. Хагиограф Атанасије закључује: „Нико, па чак ни онај најнезнатнији, није остао неугошћен” (Атанасије Атонски 2012: 101). Обала у близини манастира била је неприступачна па је то „представљало могућу препреку пружању гостољубља, што је (Атанасије) сматрао за недопустиво” (Атанасије Атонски 2012: 101). Зато је отпочео са грађењем пристаништа, како би уклонио сваку препреку гошћењу путника. Као таквог познаје га и писац млађег житија (Житије Б), такође из 11. вијека. Назвао га је „ὁ φιλόξενος ἐκείανος καὶ θεῖος ἀνὴρ” (Норе 1982: 166) – „овај гостољубиви и божански човјек”.

Преко овога и сличних примјера са значајем филоксеније упознали су се и писци старих српских житија. Стога се он са разлогом може прије сматрати књижевним маниром, топосом, неголи вјеродостојним свједошанством. Њиме се употпуњује идеална слика појединца, вијековима обликована у преплитању грчко-римских и блискоисточних вриједности.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Артербери 2005: А. Arterbury, *Entertaining angels. Early Christian Hospitality in its Mediterranean Setting*, Sheffield: Sheffield Phoenix Press.

Атанасије Александријски 2014: Атанасије Александријски, *Житије Светог Антонија*, Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци – Филолошки факултет.

Атанасије Атонски 2012: *Свети Атанасије Атонски. Житије и чуда*, Краљево: Манастир Жича.

Данило Други 2008: Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Београд: Просвета.

Данилови настављачи 1989: *Данилови настављачи. Данилов Ученик, други настављачи Даниловог зборника*, Београд: Просвета – СКЗ.

Дела апостолских ученика 2005: *Дела апостолских ученика*, Врњци – Требиње: Братство Светог Симеона Мироточивог – Манастир Тврдош.

Драгутиновић 2010: П. Драгутиновић, *Мисија и комуникација у раном хришћанству. Путовања хришћана као израз јединства Цркве у Новом завету и код Апостолских отаца*, Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.

Јордовић 2011: И. Јордовић, *Стари Грци. Портрет једног народа*, Београд: Завод за уџбенике – Балканолошки институт САНУ.

Каждан 1991: А. Р. Kazhdan (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2, New York – Oxford: Oxford University Press.

Костић 2009–2012: Ђ. Костић, *Квантитативни опис структуре српског језика: Српски језик од XII до XVIII века 1–8*, Београд: Службени гласник.

Леон-Дифур 1993: Х. Léon-Dufour, *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Метјус 1991: V. H. Matthews, Hospitality and Hostility in Judges 4, *Biblical Theology Bulletin*, 21, 13–21.

Норе 1982: J. Noret, *Vitae Dvae Antiquae Sancti Athanasii Athonitae*, Brepols: Leuven University Press.

Овидије 2008: Публије Овидије Назон, *Метаморfoзе*, Zagreb: Europapress holding.

Перен-Саминадајар 2005: Е. Perrin-Saminadayar, Images, statut et accueil des étrangers à Athènes: le tournant de l'époque hellénistique. In: D. Nourrisson, Y. Perrin, *Le barbare, l'étranger: images de l'autre*, Lyon: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 67–91.

Петровић 2004: М. Петровић, *Законоправило Светога Саве на српскословенском и српском језику I*, Краљево: Манастир Жича.

Ристовић 2005: Н. Ристовић, *Старохришћански класицизам. Позитивни ставови старохришћанских писаца према грчкој књизи*, Београд: Чигоја штампа.

Свети Сава 1998: Свети Сава, *Сабрана дела*, Београд: Српска књижевна задруга.

Срејовић, Цермановић 1992: Д. Срејовић, А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд: Српска књижевна задруга.

Студенички типик 1994: *Студенички типик. Цароставник манастира Студенице*, Београд: Народна библиотека Србије – Завод за уџбенике и наставна средства.

Теодосије 1988: Теодосије, *Житија*, Београд: Просвета – Српска књижевна задруга.

Тукидид 1957: Tukidid, *Povijest Peloponeskog rata*, Zagreb: Matica hrvatska.

Херман 2002: G. Herman, *Ritualised Friendship & The Greek City*, Cambridge: Cambridge University Press.

Хомер 2002а: Хомер, *Илијада*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Хомер 2002б: Хомер, *Одисеја*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Џип 2013: J. W. Jipp, *Divine Visitations and Hospitality to Strangers in Luke-Acts. An Interpretation of the Malta Episode in Acts 28:1–10*, Leiden – Boston: Brill.

Danijel M. Dojčinović

PHILOXENIA IN THE SERBIAN MEDIEVAL HAGIOGRAPHY AND ITS SOURCES

Summary

The Serbian Medieval hagiographies contain philoxenia as a very common element of saints' lives. The charity toward absolute strangers is strictly divided from the charity toward others in need (poor, sick, etc.). The worry about strangers is also mentioned in the monastery typikons written by St Sava of Serbia. Medieval Serbian writers were influenced by Byzantine ones. In their works Serbian hagiographers could find the mixture of Greek (pagan) and biblical concept of philoxenia. Based on this influence Medieval

Serbian saints were also characterised as hospitable. This paper deals with the path of this topos into Medieval Serbian hagiography.

Key words: philoxenia, Serbian Medieval hagiography, hagiographical topos, strangers, hospitality.